

Т.Н. Константинова, И.Ю. Тихонова. Педагогические условия подготовки будущих специалистов морской отрасли для профессионально-ориентированного общения средствами кейс-технологий в процессе изучения иностранного языка. – Статья.

Аннотация. В статье рассмотрена суть кейс-метода, раскрыты его содержание, требования. Рассмотрены основные компоненты применения кейс-метода как инновационной педагогической технологии в процессе преподавания иностранного языка, раскрыты педагогические условия формирования навыков профессионально-ориентированного общения будущих специалистов морской отрасли. Обращено внимание на значимость роли преподавателя в развитии положительной мотивации курсантов средствами кейс-метода.

Ключевые слова: кейс-метод, положительная мотивация, профессионально-ориентированное общение, методическое обеспечение.

T. Konstantynova, I. Tykhonova. Pedagogical conditions for the preparation of future maritime industry specialists for professionally-oriented communication by means of case technologies in the process of learning a foreign language. – Article.

Summary. The article is devoted to the discussion of the essence of the case – method, disclosed its content, requirements. The main components of the use of the case-method as an innovative pedagogical technology in the process of teaching a foreign language are examined and pedagogical conditions for the formation of professionally-oriented communication skills of future marine industry specialists are revealed. Attention is drawn to the importance of the role of the teacher in the development of positive motivation of cadets by the case method.

Key words: case method, positive motivation, professionally oriented communication, methodological support.

УДК 378.147:[81'271:656.61]

Т.М. Константинова
старший викладач кафедри гуманітарних дисциплін
Дунайського інституту
Національного університету «Одеська морська академія»,
м. Ізмаїл, Одеська область, Україна

Л.П. Турлак
старший викладач кафедри гуманітарних дисциплін
Дунайського інституту
Національного університету «Одеська морська академія»,
м. Ізмаїл, Одеська область, Україна

ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ МОРСЬКОЇ ГАЛУЗІ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Анотація. Стаття присвячена питанням мовленнєвої культури майбутніх спеціалістів морської галузі. Надано аналіз специфіки роботи в системі морського транспорту, що належить до найбільш динамічних перспективних галузей міжнародного господарства. Розкрито суть структури і функцій фахівців морської галузі, професійна діяльність яких пов'язана з морською промисловістю, морською транспортною системою, експлуатацією морських портів. Звернуто увагу на вагомість сфери розвитку мовної комунікації, знання мови, культури мовлення, що визначають рівень галузевого професіоналізму, від якого залежить успішне виконання виробничих завдань і людське життя.

Ключові слова: мовленнєва культура, мовна комунікація, морський транспорт, галузевий професіоналізм.

У багатьох сферах людської діяльності, зокрема, у сфері мовної комунікації, знання мови, культури мовлення визначає рівень професіоналізму, від якого залежить не тільки успішне виконання виробничих завдань, а навіть і людське життя. До таких фахівців належать працівники морської галузі, які забезпечують перевезення людей, вантажів в особливих умовах – умовах міжнародних морських сполучень, в яких беруть участь практично всі країни світу. Формування сучасного конкурентоздатного спеціаліста у

процесі професійної підготовки в навчальних закладах морського профілю є актуальною проблемою. Сучасний стан професійної підготовки насамперед характеризується рівнем сформованості професійної компетентності. З'ясовано, що сучасні фахівці морської галузі повинні володіти мовними знаннями та мовленнєвими вміннями та навичками з метою подальшого використання у професійній сфері, вміннями мовленнєвого етикету тощо, а саме мовленнєвою культурою. Сучасні статистичні дані переконливо підтверджують науково встановлений факт, що в умовах сьогодення найбільш гостру потребу високого рівня сформованості мовленнєвої культури майбутніх фахівців, у тому числі іномовної комунікативної компетентності, відчувають насамперед спеціалісти морського флоту. Це зумовлено особливостями самої професії та міжнародним ринком їхньої праці, а саме роботою у складі спільних інтернаціональних екіпажів або на іноземних суднах, де головним засобом міжособистісного чи групового спілкування, функціональної комунікації та регуляції професійної діяльності виступає мова, зокрема іноземна. Натомість аналіз результатів практичного володіння фаховими знаннями та вміннями їх використовувати у професійній діяльності випускниками морських освітніх закладів засвідчує про недостатній рівень їхньої як професійно спрямованої комунікативної підготовки, так і в цілому сформованої мовленнєвої культури. Усе це спрямовує на вирішення нових завдань. Зокрема, розширення міжнародної сфери праці на флоті, активне технічне оновлення галузі, чітко визначеної професіоналізації спеціалістів у цій виробничій сфері спрямовують викладачів і курсантів на упровадження сучасних освітніх технологій, які б забезпечили високий рівень засвоєння курсантами морально-етичних норм і правил професійно спрямованої мовленнєвої культури, вміння встановлювати контакти та співпрацювати з колегами в системі суб'єкт-суб'єктної взаємодії [9]. Морський транспорт належить до найбільш динамічних перспективних галузей міжнародного господарства. В Україні у системі морської освіти готуються спілкуватися спеціалісти, здатні створювати і експлуатувати сучасну морську техніку. Специфічність та складність професійної діяльності на водних транспортних мережах, необхідність забезпечення ефективної роботи морського та річкового флоту та конкурентоспроможності відповідних фахівців, які працюють під прапорами різних країн, ставлять підвищені вимоги до професійної підготовки курсантів вищих морських освітніх закладів України. Аналіз структури і функцій морської галузі свідчить, що в цій системі працюють фахівці, професіональна діяльність яких пов'язана з морською промисловістю, морською транспортною системою, експлуатацією морських портів. Морська промисловість має свою специфіку й особливості та відповідне кадрове забезпечення. Зокрема, фахівці працюють над проектуванням, у виробництві, ремонті, випробуванні й утилізації суден для морського та річкового флоту. У морській транспортній системі працюють капітани, інженери механіки, радіотехніки. Друга група кадрового забезпечення системи морського флоту працює у складі як вітчизняних екіпажів, так і зарубіжних. Третю підскладову частину кадрового забезпечення в морській галузі становлять фахівці, які здійснюють організаційну, управлінську та комерційну діяльність на морському транспорті. Ці категорії кадрів, безумовно, знаходяться в системі професійної мовленнєвої діяльності, ведуть обмін і управління на різних рівнях посадових обов'язків як державною, так іноземними мовами [1]. Значна увага до майбутнього, формування мовленнєвої культури у системі морської освіти зумовлені рядом чинників, зокрема і тим, що безпека роботи на морі, на флоті значною мірою залежить як від ефективної, чіткої, злагодженої роботи у самому екіпажі, так і надійного, професійного зв'язку між екіпажем судна з іншими суднами та портами морського простору. Звернення до проблеми професійно-мовленнєвої діяльності визначається змінами у сучасній освітній структурі, структурним реформуванням національної (професійної) системи освіти, змінами навчальних програм та їх відповідністю (узгодженістю) програмам європейських навчальних закладів відповідного рівня та профілю. Також актуальність зумовлена прийняттям в Україні у 2014 році нового Закону «Про вищу освіту» [8]. Усе це ставить перед освітніми закладами нові завдання, що конкретизуються на різних рівнях фахової підготовки майбутніх спеціалістів і уточнюються відповідно до завдань формування професійних компетентностей майбутніх спеціалістів конкретної галузі. Як зазначалося вище, одне з основних завдань, що стосується морської галузі, – формування мовленнєвої культури майбутніх механіків, судноводіїв, електромеханіків у процесі вивчення дисциплін, що сприяють формуванню професійно-орієнтованого іншомовного спілкування. Таким чином, виокремлюється напрям фахової підготовки – оволодіння курсантами іншомовним спілкуванням для володіння та використання у практичній роботі на морському флоті базових декларативних та процедурних знань із мовленнєвої діяльності. Сьогодні на багатьох морських лініях, у багатьох портах під час проходження каналів рух морських суден нагадує рух на великих автомагістралях, і для безпеки його учасників необхідне дотримання певних правил, у тому числі й правил спілкування. З метою мінімізації витрат часу на

мовленнєве спілкування під час побудови речень фахівці рекомендують: по-перше, конструювати найпростіші речення, використовуючи, вживаючи знайомі, виразні, звучні слова, що несуть певне змістове навантаження (тлумачення) і мають однозначне трактування; по-друге, діалоги мають вибудовуватися (плануватися) таким чином, щоб процес спілкування (комунікації) був високоефективним та продуктивним і сприяв розв'язанню професійних завдань та ситуацій. З-поміж них: мовленнєві команди необхідно починати з назви обладнання, а не з того, що зробити; повідомлення, в яких професійна інформація (позивні, найменування, тощо) передається впродовж перших секунд; члени екіпажу повинні пам'ятати, що краще сприймаються стислі, чіткі повідомлення [2]. Важливе значення для сприймання професійного повідомлення на судні має і така складова частина, як правильне використання пауз. Практики звертають увагу на такі специфічні особливості мовлення членів морських екіпажів суден, як стислість, ясність, професійна значущість. Чільне місце у формуванні мовленнєвої культури посідає культура, яка включає відповідний зовнішній вигляд на судні, на перемовинах, під час укладання угод, відповідне організаційне забезпечення, підготовку документів, грамотність, дотримання ділового стилю, відповідне технічне забезпечення, володіння сучасними інформаційними технологіями, емблеми, костюми, прайс-листи, підготовку аудиторії. Усе це має відповідати дослівному перекладу, діловому стилю викладу, зовнішньому вигляду. Дотримання правил побутового етикету, знання звичаїв і традицій тієї країни, де відбуваються перемови, норми поведінки – дотримання субординації [9]. Також необхідно враховувати середовищний підхід, знаходження членів екіпажу в замкнутому просторі, знаходження в окремих випадках у стресових (штормових) ситуаціях, роботу в полікультурному (полімовному) екіпажі. Вчені звертають увагу на те, що професійно-мовленнєве середовище впливає як на реалізацію виробничої діяльності, так і на прийняття рішень під впливом тієї чи іншої ситуації. Такий стан речей (службові несподівані ситуації) викликає особливі мовленнєві дії: збільшується абсолютний темп та індекс паузації, а саме збільшується кількість і тривалість пауз, нерішучість, скорочується середня довжина відрізка мовлення, зростає індекс нерішучості відношення часових пауз у висловлюванні, діалозі до професійного мовлення. Опитування практиків засвідчило, що однією із проблем професійного розв'язання завдань на флоті є поганий радіозв'язок, недостатня професійна підготовка членів екіпажу до професійного спілкування, зокрема відсутність практичних умінь та навичок комунікації самих членів екіпажу (внутрішні), (зовнішні) погана артикуляція; недостатня грамотність команди; включення в повідомлення й спілкування слів, що допускають смислові викривлення та неточності. Учені звертають увагу і на такі проблеми у формуванні культури професійного мовлення, як: недостатній рівень правильного розуміння інформації, її складання і передавання у процесі професійного спілкування, а окремо – і у процесі радіомовлення (радіообміну); невміння правильно, грамотно і чітко описати ту чи іншу ситуацію; недостатне знання лексики, фразеології; уповільнене й утруднене сприйняття іноземного мовлення; нестача, а подекуди й відсутність практики спілкування іноземною (англійською) мовою [3]. Оскільки успішність роботи морського флоту, безпека в ньому залежить від сформованої в системі морської освіти мовленнєвої культури майбутніх фахівців, від мовленнєвої взаємодії екіпажу з усіма учасниками процесу реалізації завдань, що стоять перед морською галуззю у світовій практиці, значна увага до питань комунікації на флоті приділяється не лише науковцями й морськими фахівцями, але і світовими морськими організаціями і, насамперед, Міжнародній морській організації [4]. Якими ж є сучасні вимоги до мовленнєвої комунікації, а відповідно, і до формування мовленнєвої культури майбутніх фахівців морського флоту? Щоб дати відповідь на це запитання, було проаналізовано низку нормативних документів із цієї проблеми на рівні міжнародних і державних (національних) організацій. За свідченням практиків, недостатня мовна підготовка призводить до негативних наслідків і під час швартування в порту, і під час заходження суден у порту, і під час розвантаження. Одна із причин – неефективна мовна взаємодія членів екіпажу (капітана та його помічників) з лоцманськими та диспетчерськими службами, докерами, службами матеріально-технічного забезпечення. Такий аналіз говорить про недостатній рівень мовної професійної підготовки майбутніх фахівців у системі морської освіти в навчальних закладах України відповідного профілю, а загалом мова йде про формування в курсантів культури мовлення (мовленнєвої культури). Значна частина курсантів під час виробничої практики безпосередньо на флоті відчуває труднощі в реалізації професійної комунікації, до якої їм доводиться долучатися в різних мовних середовищах та соціумах, різними мовними кодами, перебувати у стані різного психофізіологічного та психоемоційного навантаження. Українське законодавство чітко визначає процедури професійно-мовленнєвого спілкування різними засобами, зокрема радіозв'язку. До більш важливих ми віднесли такі: передавання ведеться у стислій формі, звичайним розмовним тоном із використанням стандартної фразеології; для забезпечення

чіткого та задовільного приймання повідомлень екіпаж морського судна (МС) та інші органи управління безпеки мореплавання, лоцманські та диспетчерські служби портів повинні промовляти (передавати) кожне слово чітко, виразно та зрозуміло, дотримуватися такої швидкості мовлення, яка б не перевищувала 100 слів за хвилину, зберігати гучність, тональність мовлення на постійному рівні; під час передавання довгих повідомлень необхідно робити короткі паузи для того, щоб переконатися, що частота, на якій ведеться передавання інформації, не зайнята; та надати змогу приймаючій стороні за необхідності запросити повтор та уточнення даних, що надійшли; передавати повідомлення за затвердженою в нормах схемою: а) виклик із вказівкою адресата та відправника; б) текст. Саме за цим порядком матеріали уточнюються і систематизуються на судні [5]. Існують відповідні вимоги до професійної культури мовлення. До таких відносяться: мовленнєві форми (команди, повідомлення, інформування) повинні забезпечувати мінімум викривлень і втрат інформації; одержання будь-якої інформації здебільшого супроводжується повідомленням у відповідь; кількість слів у зв'язку, їхня тривалість повинна бути за можливості мінімальною.

У мовленнєвій взаємодії морського екіпажу є також свої мовленнєві професійно спрямовані форми: 1) команди-звернення, що вимагають виконання конкретної дії (наприклад: «віддати швартові»); 2) виконання команди, підтвердження одержання інформації («так, віддати швартові»); 3) запити-звернення з вимогою (проханням) надати необхідну інформацію («Курс?»); 4) робота командного складу екіпажу з курсантами морських навчальних закладів, що перебувають на судні під час практичних занять та виробничої практики. Усі ці нормативно-специфічні вимоги до мовлення, форми звернення за своєю суттю курсантами у процесі професійної підготовки, а потім – у процесі вивчення державної та іноземної мови. Комунікативні ситуації на флоті є стандартними і нестандартними. За першої – управління судном, вирішення виробничих завдань відбувається від відхилень, порушень, без загрози життю і безпеці членів екіпажу. Комунікативна ситуація, зумовлена виникненням непередбачуваних умов мореплавства (неполадки в роботі судна, управління ним, вплив чинників довколишнього середовища – шторм, несприятливі умови, порушення правил технічної експлуатації – низькоякісне паливо, технічні поломки), перешкоди на шляху руху (піратський напад та ін.) ведуть до нестандартних ситуацій. Відтак на судні мають бути тексти професійного спілкування у стандартних і нестандартних ситуаціях, що є стандартними для виробничих ситуацій морської галузі [6]. Основні функції мовлення у стандартних ситуаціях – інформативна (передається інформація про місце знаходження і обстановку в районі перебування судна, стан морського порту швартування технічне забезпечення вивантаження судна та ін.) і регулятивна. Регулятивна функція здійснюється у процесі маршруту руху судна, задаванні режиму заходу в порт, зменшенні швидкості руху під час переходу окремих частин морського маршруту. Основними жанрами мовленнєвих висловлювань під час регулятивної функції є команди, диспетчерські (капітанські) розпорядження та рекомендації. Як правило, реалізуються в усній формі мовлення через діалог, через такі види мовленнєвої діяльності, як говоріння та слухання. Основні труднощі членів екіпажу в такому виді комунікації полягають у недостатньому рівні правильного розуміння (складання, обґрунтування, написання), передавання (донесення до співрозмовника) професійно спрямованої інформації. Причиною цього є недостатнє знання професійної лексики й фразеології, невміння правильно, грамотно, чітко й системно описати ту чи іншу ситуацію на судні, на морі; недостатня грамотність команд, погана артикуляція і т. ін., а в цілому – невисокий рівень мовленнєвої культури. Такий стан речей на флоті й такі труднощі зумовлені низкою причин, одна з яких – роз'єднаність мовної та професійної підготовки в навчальних морських закладах. Система підготовки спеціалістів для всіх промислових галузей країни, в тому числі і для морської, повинна сприяти підвищенню рівня професійної компетентності майбутніх механіків, судоводіїв, електромеханіків. Усе це сприятиме підготовці висококваліфікованих та конкурентоспроможних фахівців. Такі спеціалісти повинні володіти державною та декількома іноземними мовами, користуючись цими знаннями у своїй професійній діяльності, вільно та невимушено спілкуватися із зарубіжними колегами морських компаній у складі зарубіжних морських екіпажів, у зарубіжних морських портах [7]. Отже, мовленнєва культура сприяє формуванню спеціаліста будь-якої галузі і є надзвичайно важливою і актуальною. Її формування у процесі вивчення державної мови, іноземних мов, спеціальних дисциплін є досить вагомим внеском у вирішення проблеми професійної підготовки фахівців морської галузі. Формуючи культуру мовлення майбутніх фахівців морської галузі в процесі професійної підготовки, доцільно звертати їхню увагу на виразність, правильність, логічність мовлення, вміння користуватися мовностилістичними засобами, доречність використання специфічного професійного мовлення та водночас уміти уникати помилок, пов'язаних із негативним впливом діалектної

лексики, жаргонізмів, суржику тощо [9]. Зрозуміло, вдосконалення професійної підготовки майбутніх спеціалістів морського флоту залежить від застосування і поєднання традиційних та інноваційних технологій формування комунікативної (мовленнєвої культури) компетенції курсантів навчальних закладів морського профілю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Александрова В.О. Мовленнєва культура сучасної молоді. Збірник наукових праць. № 8 (ч. 2). Київ, 2013. С. 7–11.
2. Андрущенко В.П. Педагогіка духовності: погляд за горизонти сучасного. Київ : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2005. С. 3–6.
3. Бабич Н.Д. Основи культури мовлення. Львів, 1990. 317 с.
4. Барановська Л.В. Формування культури мови студентів аграрного вузу (на матеріалах навчання з дисципліни «Ділова українська мова»). Київ. 1995. 236 с.
5. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. Київ. 2004. 378 с.
6. Бігич О.Б. Методика формування іншомовної компетенції в аудіюванні у студентів мовних спеціальностей. Київ, 2011. С. 175–187.
7. Біляев О.М. Культура мовлення вчителя-словесника. *Дивослово*. 1995. № 8. С. 37–42.
8. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII / Верховна Рада України. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
9. Токарева О.В. До питання формування мовленнєвої культури під час професійної підготовки фахівців морської галузі. *Підготовка менеджерів освітньої галузі в умовах децентралізації управлінських структур: світовий досвід: матеріали Всеукраїнської (з міжнародною участю) наук.-практ. конф., (Херсон, 10–11 листопада 2016 р.)* Херсон : «Видавничий дім «Гельветика», 2016. С. 150–152.

Т.Н. Константинова, Л.П. Турлак. Формирование языковой культуры будущих специалистов морской отрасли в процессе профессиональной подготовки. – Статья.

Аннотация. Статья посвящена вопросам речевой культуры будущих специалистов морской отрасли. Дан анализ специфики работы в системе морского транспорта, который является наиболее динамичной перспективной отраслью международного хозяйства. Раскрыта суть структуры и функций специалистов морской отрасли, профессиональная деятельность которых связана с морской индустрией, морской транспортной системой, эксплуатацией морских портов. Обращено внимание на значимость сферы развития языковой коммуникации, знания языка, культуры речи, определяющих уровень отраслевого профессионализма, от которого зависит успешное выполнение производственных заданий и человеческая жизнь.

Ключевые слова: речевая культура, речевая коммуникация, морской транспорт, отраслевой профессионализм.

T. Konstantynova, L. Turlak. The formation of the speech culture of marine industry future specialists in the process of professional training. – Article.

Summary. The article is devoted to the issues of speech culture of future specialists in the maritime industry. The analysis of the specifics of work in the maritime transport system, which is the most dynamic promising sector of the international economy, is given. The essence of the structure and functions of specialists in the maritime industry, whose professional activity is associated with the maritime industry, the maritime transport system, and the operation of seaports is revealed. Attention is drawn to the importance of the sphere of development of language communication, knowledge of the language, culture of speech, which determine the level of industry professionalism, on which the successful fulfillment of production tasks and human life depend.

Key words: speech culture, speech communication, marine transport, industry professionalism.